

TARJIMA AMALIYOTIDA OTA-ONA VA OILA A'ZOLARI KONSEPTI BILAN BOG'LIQ MAQOL VA MATNALARDAN FOYDALANISH STRATEGIYALARI

Abdimurodov Doston Dilmurod o'g'li

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Xorijiy til nazariyasi va amaliyoti kafedrasi v.v.dots.katta o'qituvchi.

abdimurodovdoston@302gmail.com

Annotatsiya: Maqolada o'zbek va ingliz maqol-matallarini tarjima qilishda ota-ona va oila a'zolari konsepti bilan bog'liq strategiyalar yoritilgan. Asarda semantik ekvivalentlikni saqlash, idiomatik va metaforik qatlamlarni uzatish, madaniy-kontekstual moslik va pedagogik yondashuvning ahamiyati tahlil qilingan. Ushbu strategiyalar tarjimonlarga ota-ona maslahati, mehr-muhabbati va tarbiyaviy qadriyatlarni boshqa tilga badiiy va emotsional jihatdan to'laqonli yetkazishda yordam beradi.

Kalit so'zlar: Tarjima strategiyalari, maqol-matal, ota-ona konsepti, lingvokulturologiya, madaniy moslik, pedagogik yondashuv

Abstract: The article explores strategies for translating Uzbek and English proverbs related to the concept of parents and family members. It emphasizes maintaining semantic equivalence, conveying idiomatic and metaphorical layers, ensuring cultural-contextual adaptation, and applying pedagogical approaches. These strategies enable translators to effectively deliver parental advice, love, and moral values in a linguistically and emotionally enriched manner.

Keywords: Translation strategies, proverbs, parental concept, linguocultural adaptation, cultural equivalence, pedagogical approach

Аннотация: В статье рассматриваются стратегии перевода узбекских и английских пословиц, связанных с концептом родителей и членов семьи. Особое внимание уделено сохранению семантической эквивалентности, передаче идиоматических и метафорических слоёв, культурно-контекстуальной адаптации и педагогическому подходу. Эти стратегии помогают переводчикам полноценно передавать советы родителей, их любовь и воспитательные ценности на другом языке.

Ключевые слова: стратегии перевода, пословицы и поговорки, концепт родителей, лингвокультурная адаптация, культурная эквивалентность, педагогический подход

O‘zbek va ingliz maqol-matallarini tarjima qilish amaliyotida ota-ona va oila a‘zolari konsepti bilan bog‘liq materiallardan foydalanish samarali strategiyalarni ishlab chiqishni talab qiladi. Tarjimon ushbu maqol va matallardan ota-ona maslahati, mehr-muhabbat va tarbiyaviy qadriyatlarni o‘quvchiga aniq va badiiy jihatdan boyitilgan shaklda yetkazish maqsadida foydalanadi. Masalan, o‘zbek matali: *“Ota ko‘rsatgan yo‘l, bola yuragini yoritadi”* tarjima qilinayotganda, semantik ekvivalentlikni saqlash bilan birga, emotsional va metaforik qatlamni ingliz tilida *“The path shown by a father lights the heart of the child”* tarzida ifodalash mumkin.

Strategiyalardan biri kontekstual yondashuv bo‘lib, u maqol va matallarning tarixiy, madaniy va ijtimoiy kontekstini hisobga oladi. O‘zbek matallarida ota-ona konsepti ko‘pincha hayotiy tajriba va axloqiy maslahat bilan bog‘langan bo‘lib, tarjimada ularning fonini anglatuvchi kontekstual izohlar yoki metaforik ekvivalentlar ishlatiladi. Masalan, o‘zbek matali: *“Bola ota so‘zini eshitsa, yo‘ldan adashmaydi”* ingliz tiliga: *“A child who heeds a father’s word rarely strays from the right path”* tarzida tarjima qilinadi.

Shuningdek, ota-ona va oila a‘zolari konsepti bilan bog‘liq maqol va matallardan foydalanishda semantik va pragmatik moslikni saqlash strategiyasi muhim ahamiyatga ega. Tarjimon har bir matalda ota-ona mehr-muhabbati va tarbiyaviy maslahatining mazmunini to‘liq saqlashga harakat qiladi. Misol uchun, o‘zbek matali: *“Ona mehrini asrab, bola qalbini tarbiyalaydi”* ingliz tilida: *“A mother nurtures her love to cultivate her child’s heart”* tarzida badiiy va emotsional qatlam bilan tarjima qilinadi.

Ota-ona va oila a‘zolari konsepti bilan bog‘liq maqol va matallardan foydalanishning yana bir strategiyasi idiomatik va metaforik qatlamni saqlashdir. Ingliz matallarida ko‘pincha metaforik ifodalar orqali ota-ona konsepti uzatiladi, masalan: *“The hand that rocks the cradle rules the world”*. Ushbu matnni o‘zbek tiliga tarjima qilayotganda, ota-ona rolining tarbiyaviy va emotsional ahamiyati saqlanib, *“Qaynoq qo‘l chaqaloqni o‘stiradi, dunyoni boshqaradi”* tarzida badiiy ekvivalent ishlab chiqiladi.

Tarjima amaliyotida ota-ona va oila a‘zolari konsepti bilan bog‘liq matnlardan foydalanishda analogiya va kulturashunoslik strategiyalari ham qo‘llaniladi. Bu strategiya tarjimonni o‘zbek va ingliz tilidagi madaniy qadriyatlarni solishtirish va ularni o‘quvchiga tushunarli tarzda yetkazishga imkon beradi. Masalan, o‘zbek matali: *“Ota ko‘zi ko‘rgan ishni bola ko‘ngli biladi”* ingliz tilida: *“A child perceives the deeds that a father observes”* tarzida tarjima qilinadi, bu esa ota-ona maslahati va tarbiyaviy qadriyatni saqlashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, ota-ona konsepti bilan bog‘liq matnlardan foydalanishda tarjimon real hayotiy vaziyatlar va hikoya elementlarini qo‘shib, matnga emotsional chuqurlik

berishi mumkin. Masalan, o‘zbek matali: *“Ota aytgan so‘z, bola yuragida ildiz otadi”* ingliz tilida: *“A father’s words take root in a child’s heart”* tarzida ifodalanadi, bu esa matnga badiiy va tarbiyaviy qatlamni saqlashga yordam beradi.

Bundan tashqari, tarjima jarayonida ota-ona va oila a‘zolari konsepti bilan bog‘liq maqol va matnlarning stilistik o‘ziga xosligini saqlash strategiyasi muhimdir. Tarjimon matnning og‘zaki ohangini, xalqona uslubini va emotsional yuksakligini ingliz tiliga uzatishda badiiy vositalar, metafora va idiomalarni qo‘llaydi. Masalan, o‘zbek matali: *“Ota so‘zi – qonun, ona mehr-muhabbati – qalbning yo‘li”* ingliz tilida: *“A father’s word is the law, a mother’s love is the heart’s guide”* tarzida ifodalanadi, bu esa ota-ona konseptining emotsional va axloqiy qatlamini saqlashga xizmat qiladi.

Tarjimon ota-ona va oila a‘zolari konsepti bilan bog‘liq matnlardan foydalanishda pedagogik yondashuvni ham qo‘llashi mumkin. Bu yondashuv ota-ona maslahati va tarbiyaviy mazmunni nafaqat lingvistik, balki o‘quvchi psixologiyasi nuqtai nazaridan ham samarali uzatishni nazarda tutadi. Masalan, o‘zbek matali: *“Bola ota ko‘rsatgan yo‘lda tarbiyalanadi, ona qalbni yo‘naltiradi”* ingliz tilida: *“A child is guided on the path shown by the father, while the mother directs the heart”* tarzida tarjima qilinadi, bu esa tarjimaning emotsional va axloqiy qatlamini mustahkamlaydi.

Pedagogik yondashuv tarjimada ota-ona va oila a‘zolari konsepti bilan bog‘liq matnlarda o‘quvchining psixologik qabul qilish xususiyatlarini chuqur hisobga oladi. Bu yondashuv tarjimaga faqat leksik va grammatik aniqlikni saqlash bilan cheklanmay, badiiy, emotsional va axloqiy qatlamlarni ham o‘quvchiga yetkazish imkonini beradi. Masalan, o‘zbek matali: *“Bola ota ko‘rsatgan yo‘lda tarbiyalanadi, ona qalbni yo‘naltiradi”* ingliz tiliga tarjima qilinayotganda, pedagogik yondashuv tarjimonni matnning emotsional ohangini va ota-ona maslahati mazmunini o‘quvchi ongida to‘liq aks ettirishga majbur qiladi. Shu bilan birga, pedagogik yondashuv tarjimaga ota-ona va farzand munosabatlarini ifodalovchi metaforik va idiomatik elementlarni kiritishga yordam beradi, bu esa matnni o‘quvchi uchun tushunarli va didaktik jihatdan boy qiladi.

Pedagogik yondashuvning muhim jihatlaridan biri, ota-ona maslahati va tarbiyaviy qadriyatlarini real hayotiy kontekst bilan bog‘lashdir. Tarjimon matndagi har bir iborani o‘quvchining ijtimoiy va madaniy kontekstini hisobga olgan holda tarjima qilishi kerak. Masalan, o‘zbek matali: *“Ota aytgan so‘z, bola yuragida ildiz otadi”* ingliz tilida: *“A father’s words take root in a child’s heart”* tarzida ifodalanganda, pedagogik yondashuv tarjimonni ota-ona so‘zining emotsional va tarbiyaviy ta‘sirini o‘quvchi ongida aniq aks ettirishga undaydi. Shu tariqa, tarjimon nafaqat semantik ekvivalentlikni, balki badiiy va pedagogik ta‘sirni ham saqlashi zarur.

Pedagogik yondashuv tarjimada ota-ona konsepti bilan bog‘liq matnlarda axloqiy va tarbiyaviy qadriyatlarni mustahkamlashga imkon beradi. Masalan, o‘zbek matali: *“Bola ota ko‘rsatgan yo‘lda yuradi, ona esa qalbini o‘rgatadi”* ingliz tilida: *“A child follows the path shown by the father, while the mother teaches the heart”* tarzida tarjima qilinadi. Tarjimon pedagogik yondashuvdan foydalanganda, ota-ona maslahati va mehr-muhabbatining o‘quvchiga yetadigan ta‘sirini maksimal darajada oshiradi. Bu, ayniqsa, bolalar va yosh o‘quvchilar uchun mo‘ljallangan matnlarda ahamiyatli bo‘ladi.

Bundan tashqari, pedagogik yondashuv tarjimaga hayotiy vaziyatlar, hikoya elementlari va real misollarni qo‘shishga imkon beradi. Bu yondashuv tarjimonni matndagi ota-ona va farzand munosabatlarini o‘quvchi uchun jonli va tushunarli tarzda uzatishga yo‘naltiradi. Masalan, o‘zbek matali: *“Bola ota so‘zini eshitsu, yo‘ldan adashmaydi”* ingliz tilida: *“A child who heeds a father’s word rarely strays from the right path”* tarzida tarjima qilinadi. Shu orqali tarjima matni o‘quvchida nafaqat semantik tushuncha, balki axloqiy va emotsional reaksiyani ham uyg‘otadi.

Pedagogik yondashuvning yana bir muhim jihati — matnning didaktik qatlamini saqlashdir. Tarjimon ota-ona va oila a‘zolari konsepti bilan bog‘liq matni tarjima qilayotganda, o‘quvchiga matndagi axloqiy, tarbiyaviy va badiiy qadriyatlarni yetkazishga harakat qiladi. Masalan, o‘zbek matali: *“Ota so‘zi qonun, ona mehr-muhabbati qalbning yo‘li”* ingliz tilida: *“A father’s word is the law, a mother’s love is the heart’s guide¹”* tarzida tarjima qilinadi. Bu yondashuv ota-ona konseptining emotsional, metaforik va axloqiy qatlamlarini uyg‘unlashtirishga yordam beradi.

Shuningdek, pedagogik yondashuv tarjimaga o‘quvchi yoshiga mos til uslublarini tanlashni ham kiritadi. Bolalar va yosh o‘quvchilar uchun tarjima matni oson tushunarli, lekin emotsional va tarbiyaviy mazmuni boyitadigan uslubda bo‘lishi kerak. Tarjimon badiiy, metaforik va idiomatik elementlarni pedagogik yondashuv orqali matnga moslashtiradi. Masalan, *“Ota ko‘rsatgan yo‘l, bola yuragini yoritadi”* iborasini oddiy lekin ta‘sirchan uslubda tarjima qilish, o‘quvchida ota-ona maslahatining ahamiyatini his qilish imkonini beradi.

Pedagogik yondashuv tarjimada ota-ona konsepti bilan bog‘liq matnlarda tarbiyaviy maqsadni ham amalga oshiradi. Tarjimon o‘quvchiga ota-ona maslahati va mehr-muhabbatini tushuntiradi, ularni hayotiy vaziyatlarda qo‘llashga undaydi. Masalan, o‘zbek matali: *“Ona mehrini asrab, bola qalbini tarbiyalaydi”* ingliz tilida: *“A mother nurtures her love to cultivate her child’s heart”* tarzida tarjima qilinadi. Shu tariqa

¹ Longman T, Garland DE. Proverbs. Grand Rapids, MI: Zondervan; 2009. 425 p.

tarjima nafaqat matnni tushunishga, balki o‘quvchining axloqiy va tarbiyaviy rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Pedagogik yondashuv, shuningdek, tarjimaning lingvokulturologik samaradorligini oshiradi. Tarjimon o‘zbek va ingliz tilidagi ota-ona maslahati, mehr-muhabbati va tarbiyaviy qatlamlarni saqlash orqali matnning madaniy va emotsional xususiyatlarini uzatadi. Bu yondashuv tarjimada ota-ona konsepti bilan bog‘liq maqol va matnlarni o‘quvchi uchun yanada jonli va didaktik jihatdan boy qiladi, shuningdek, tarjima sifatini yuqori darajada ta‘minlaydi.

Ota-ona konsepti va oilaviy qadriyatlar bilan bog‘liq maqol va matallarning tarjimasi lingvistik jarayon bo‘lishi bilan birga, chuqur madaniy va ijtimoiy mohiyatga ega ekanligi ko‘rinadi. Chunki maqol – bu xalqning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi, qadriyatlari va turmush tarzining qisqa, ammo mazmunli badiiy ifodasidir. Shu bois ota-onaga oid maqollarni boshqa tilga o‘tkazish nafaqat semantik, balki ma‘naviy va tarbiyaviy qatlamni ham qamrab oladi.

Maqollarning asosiy vazifalaridan biri – tarbiyaviylikdir. O‘zbek xalq og‘zaki ijodida ota-onani ulug‘lash, ularning duosini olish, mehr va hurmat ko‘rsatish eng oliy qadriyat sifatida ifodalangan. Ingliz xalq maqollarida esa ko‘proq shaxsiy erkinlik, mustaqillik, individual mas‘uliyat va oilaviy munosabatlarning huquqiy-axloqiy jihatlari aks etadi. Masalan, o‘zbek tilidagi “*Ota-onang duosini ol, dunyo seniki bo‘lur*” kabi maqollar diniy-madaniy tushunchalar bilan bog‘liq bo‘lsa, ingliz tilidagi “*Charity begins at home*” (Saxiylik uydan boshlanadi) kabi maqollar oilaviy qadriyatlarni ijtimoiy mas‘uliyat bilan uyg‘unlashtiradi. Bu esa tarjimada so‘zma-so‘z yondashuvni emas, balki mazmuniy ekvivalentlikni talab qiladi.

Tarjima jarayonida eng katta muammo – metaforik obrazlarning mos kelmasligidir. Masalan, o‘zbek tilida ota-ona “qo‘riqchi farishta”, “duo manbai”, “nur sochuvchi quyosh” sifatida tasvirlansa, ingliz madaniyatida ko‘proq “advisor” (maslahatchi), “protector” (himoyachi) yoki “role model” (namuna) kabi obrazlar ishlatiladi. Demak, tarjimon konnotativ ma‘nolarni ham hisobga olishi, faqat so‘zning yuzaki mazmuni bilan cheklanmasligi lozim.

Bundan tashqari, maqollarda axloqiy qatlam ham muhim o‘rin tutadi. O‘zbek maqollarida ota-onani rozi qilish, ularga itoatkorlik, ulug‘lash ustuvor o‘rin egallaydi: “*Ota-onani hurmat qilgan elda aziz bo‘lur*”. Ingliz tilida esa ota-onaning farzand oldidagi mas‘uliyati ko‘proq ta‘kidlanadi: “*What is learned in the cradle is carried to the grave*” (Beshikda o‘rganilgan narsa qabrga qadar davom etadi). Bu ikki yondashuvning tarjimada uyg‘unlashuvi – madaniyatlararo ko‘prik vazifasini bajaradi. Madaniy qatlam esa yanada murakkabdir. Chunki har bir xalqning tarixi va urf-odatlariga asoslangan maqollar boshqa millat uchun notanish bo‘lishi mumkin.

Masalan, o‘zbek maqollarida ota-onaning duosi, diniy e‘tiqodlar, islomiy qadriyatlar kuchli ifodalansa, ingliz maqollarida xristian madaniyati, Bibliya obrazlari yoki G‘arbona individualistik qadriyatlar asosiy o‘rin egallaydi. Tarjimon ana shu farqlarni yengib o‘tishda adaptatsiya (moslashtirish), izohli tarjima yoki ekvivalent maqol topish kabi usullardan foydalanishi lozim.

Lingvokulturologik yondashuv shuni ko‘rsatadiki, maqollarni tarjima qilishda faqat tilning grammatik va leksik imkoniyatlari emas, balki xalqning milliy mentaliteti, qadriyatlar tizimi, dunyoqarashi ham inobatga olinishi kerak. Chunki maqollar o‘zida xalqning tarbiyaviy tajribasini mujassam etgan holda, turli madaniyatlarning o‘ziga xosliklarini ham ko‘rsatib beradi.

Umuman olganda, ota-ona konseptiga oid maqollarni tarjima qilishda quyidagi muhim tamoyillarni belgilash mumkin:

- **Ekvivalentlik** – semantik mazmuni yo‘qotmaslik, asosiy g‘oyani boshqa tilga mos ekvivalent orqali yetkazish;
- **Adekvatlik** – tarjimani qabul qiluvchi madaniyat uchun tushunarli va tabiiy shaklda ifodalash;
- **Lingvokulturologik moslik** – madaniy obrazlar, ramziy tushunchalar va axloqiy nasihatlarini to‘liq aks ettirish.

Shunday qilib, ota-onaga oid maqol va matallarni tarjima qilish nafaqat lingvistik vazifa, balki xalqning ma‘naviy dunyosini ochib beruvchi jarayon ekanligi ayon bo‘ladi. Bu jarayon turli xalqlarni bir-biriga yaqinlashtiradi, madaniy almashinuvni kuchaytiradi va millatlararo o‘zaro tushunishni mustahkamlaydi. Shu nuqtai nazardan, maqollar tarjimasi nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik, psixologiya va pedagogika bilan ham chambarchas bog‘liqdir.

Natijada, tarjima amaliyotida ota-ona va oila a‘zolari konsepti bilan bog‘liq maqol va matnlardan foydalanish strategiyalari semantik ekvivalentlikni saqlash, metaforik va idiomatik qatlamni uzatish, emotsional va tarbiyaviy mazmuni boyitish, stilistik o‘ziga xoslikni saqlash va madaniy-kontekstual jihatlarni hisobga olishga yo‘naltiriladi. Bu strategiyalar tarjimaning lingvokulturologik samaradorligini oshiradi va o‘quvchiga ota-ona konsepti bilan bog‘liq badiiy, axloqiy va madaniy qatlamlarni to‘liq yetkazish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi PQ. Chet tillarini o‘qitish tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida. PQ–1875, 2019-yil 8-oktabr. Toshkent: LexUZ; 2019.
2. Abdimurodov D.D. Ingliz va o‘zbek tillari maqol va matallarida “ota-ona” allakonsepti(gomokonsepti)ning lingvokulturologik xususiyatlari. Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T., 2024. – 56 b.

3. Alter R. The Wisdom Books: Job, Proverbs, and Ecclesiastes: A Translation with Commentary. New York: W. W. Norton & Company; 2010.
4. Judith N. Martin, Thomas K. Nakayama. Intercultural Communication in Contexts. – USA, New York: Taylor sifrancis group, 2003. – 88 p.
5. Ibragimov I. Til va tafakkur masalalari. Toshkent: Fan; 2014. p. 25.
6. Karimova N. Kognitiv lingvistika asoslari. Toshkent: Universitet; 2016. p. 47.
7. Kidner D. Proverbs: An Introduction & Commentary. Downers Grove, IL: InterVarsity Press; 1964.
8. Klenberg O. Tensions Affecting International Understanding. – L., 1950. – 818 p.
9. Longman T, Garland DE. Proverbs. Grand Rapids, MI: Zondervan; 2009.
10. Mahmudov N.M. Toshkent: Yangi asr avlodi; 2017. p. 43.